

Rettidig omsorg

En tidlig pædagogisk
indsats betaler sig

B U P L

2

Dreng 6 år

Brug pædagogerne

Når et lille barn begynder i daginstitution, er det samtidig barnets første møde med de krav, samfundet stiller. Vi håber alle sammen på, at børnene en dag bliver til selvstændige unge mennesker, der er godt rustet socialt og uddannelsesmæssigt, så Danmark fortsat kan klare sig godt.

Heldigvis går ønsket i opfyldelse for rigtig mange af børnene. Men sociale forhold hos forældrene kan betyde, at hverdagen er mere udfordrende for nogle børn end andre. Det er BUPL's holdning, at disse børn skal have samme muligheder som den øvrige børnegruppe – både for deres egen skyld og for samfundets skyld.

Lige nu kæmper mange kommuner med store udgifter på specialområdet, udgifter til ekstra støtte i skolen og udgifter til utilpassede unge. Mange kommuner er kommet ind i en ond spiral, hvor brandslukkende indsatser dræner kommunekassen, og der er flere eksempler på, at almenområdet må holde for, når udgiftspresset på specialområdet vokser. Det er tid til at vende skuden og forebygge frem for at helbrede. Det er tid til at vise rettidig omsorg, fordi det betaler sig menneskeligt og økonomisk.

Pædagogerne vil gerne bidrage til, at det lykkes. Pædagogerne kan etablere et aktivt og stimulerende miljø, hvor børn udvikler deres sprog, bruger deres krop, leger og eksperimenterer sammen med andre børn. Pædagogerne kan etablere særlige indsatser, der med involvering af barnets familie giver barnet større tryghed både i daginstitutionen og hjemmet. Men det er den brede pædagogiske indsats i daginstitutionerne, der giver grundlaget for den specialiserede indsats i forhold til de særlige børn.

På de kommende sider kan man se eksempler på, hvad pædagogerne kan byde ind med. Der er eksempler på projekter, hvor kommuner eller institutioner arbejder særligt med at give udsatte børn, børn med handicap og tosprogede børn bedre muligheder, og der er dokumentation for, at pædagogerne vil og kan gøre en forskel i forhold til at sikre alle børn lige muligheder. Men det er eksempler – mange andre modeller er mulige. Denne pjece er målrettet jer, der træffer beslutninger om børns hverdag på politisk eller administrativt niveau. Vi håber, I vil bruge daginstitutionerne og pædagogerne aktivt i løsningen.

Daginstitutionen som fundament

Daginstitutionerne har stor betydning for børns udvikling. En [forskningsoversigt fra SFI \(2009\)](#) viser, at børnehaver af høj kvalitet har langvarige effekter på børnenes uddannelsesresultater og på, hvordan de senere klarer sig på arbejdsmarkedet.

Derfor er daginstitutionerne stedet, hvor vi som samfund for alvor har mulighed for at give alle børn en god start på livet – også dem, der hjemmefra har et svagt udgangspunkt med hensyn til stimulering og læring. Det er i daginstitutionen, at børn videreudvikler det sprog, som er en væsentlig forudsætning for, at de klarer sig godt i skolen. Det er også her, børn lærer at aflæse, hvad der forventes af deres deltagelse i forskellige situationer: Når man indgår i den frie leg, når man har samling, når man er på tur eller når man deltager i de øvrige planlagte aktiviteter. Evnen til at kunne aflæse og tilpasse sig situationen er en helt grundlæggende forudsætning for at kunne leve op til forventningerne i skolen.

Pædagogerne vurderer i en [rundspørge fra 2009](#), at 16 procent af de indskrevne børn i daginstitutionerne har særlige behov. Samtidig peger sprogforsker Pia Thomsen, SDU, i sin [forskning](#) på, at de opgaver, der traditionelt anses for omdrejningspunktet i en dansk pædagogisk tradition – legen, nærheden og relationerne – netop er af central betydning, når det gælder marginaliserede børns tilegnelse af boglige færdigheder som læsning, skrivning og gennemførelse af uddannelsesforløb.

Pædagogerne er ansvarlige for at tilrettelægge rammerne, så alle børn kan deltage i fællesskabet. Det kræver, at der er ressourcer nok til ikke blot at identificere de børn, der har behov for ekstra opmærksomhed, men også at følge op med den hjælp, de har brug for. [Forskning fra DPU](#), hvor 1500 børn er observeret, viser, at vanskeligheder med læring og med at klare sig socialt reduceres med 70 procent for gruppen af udsatte børn, når der sker en fokuseret indsats i daginstitutionen.

Hurtig reaktion giver færre børnesager

Det begyndte med et midlertidigt projekt, der satte målrettet på forebyggelse og involverede fire "flyvende" pædagoger og 11 børnehuse. I dag er projektet permanent og har otte flyvende pædagoger, som skal dække alle børnehuse i Svendborg Kommune. Det sker i samarbejde med støttepædagogerne. Resultaterne fra projektet har betydet færre børnesager.

Ordningen i Svendborg giver udsatte børn støtte hurtigere, tidligere og uden lange ansøgninger om en støttepædagog. Hovedsigtet med de flyvende pædagoger er at udvikle en inkluderende pædagogisk praksis, hvor man ikke ser isoleret på barnet, men ser barnet i fællesskabet, og ser på hvordan stuen i det hele taget fungerer. "Det har været et langt sejt træk, men også en kæmpe øjenåbner, at vi har fokuseret på helheden og ikke lagt problemet ind i det enkelte barn," siger Allan Clement-Døssing, der er områdeleder og ansvarlig for ordningen sammen med Fie Lademann, også områdeleder.

"Før kunne det nemt tage seks måneder at få bevilget en støttepædagog, og skulle det lykkes, måtte pædagogen udpege en række fejl hos barnet," siger Allan Clement-Døssing. I dag betyder de nye samarbejdsformer kortere ventetid og hurtig handling.

De flyvende pædagoger og en række ressourcepædagoger i institutionerne har taget diplommodul i inkluderende og forebyggende arbejde. I projektperioden er der sideløbende lavet miniprojekter i hvert enkelt børnehus. Miniprojekterne har blandt andet fokuseret på inklusion i børnefællesskaber, organisering af den pædagogiske hverdag og forældresamarbejde.

Det Beste ved Voksene

5

” Jeg kan godt lide, at sy med en voksen.

Pige 11 år

Tidlig indsats for hele familien

Når et barn og en familie har tungere sociale problemer, kan daginstitutionerne være stedet, hvor man indkredser og arbejder med problemerne.

En [undersøgelse fra SFI](#) om daginstitutioner som forebyggende tilbud viser klart, "at institutionernes viden om mulige signaler på, at et barn kan være truet generelt må betegnes som god". Således oplyser syv ud af 10 institutioner i undersøgelsen, at de bliver opmærksomme på eventuelle truede børn inden for de første to-tre måneder af børnenes liv i institutionen. Derfor er det vigtigt at få børnene indskrevet i daginstitutioner, hvor uddannet personale tidligt kan se tegn på eventuelle problemer.

6

Erfaringen er, at man med fokus på at genopbygge familiens egne ressourcer kan nedbringe både antallet af anbringelser og anbringelsestiderne. Det har både økonomiske fordele og fordele for barnet, som slipper for at blive fjernet ikke alene fra sin familie, men også fra sin daginstitution eller skole og dermed venner og socialt netværk.

Fleere kommuner har gode erfaringer med at forankre arbejdet med barnet og familien i den daginstitution, hvor de føler sig trygge og med deres kendte pædagoger som primære personer frem for at flytte arbejdet til et mere behandlende miljø. Her rummer institutionerne med andre ord et uudnyttet potentiale i forhold til at støtte forældre-vennen hos de udsatte familier i et samarbejde med andre ressourcepersoner i kommunen.

Samtidig er der stadig rum for forbedring i samarbejdet mellem pædagoger og forvaltningen, fordi deres samarbejde er altafgørende for kvaliteten af den hjælp, man kan give barnet.

I Sverige har flere kommuner gode erfaringer med at holde netværksmøder som indledningen på en udredningsproces. På møderne kan institutioner, skoler, og de øvrige tværfaglige parter sammen med eller uden forældrene fremlægge deres bekymring, hvorefter socialforvaltningen står for at koordinere det videre arbejde. Det er en model, kommunerne kunne udbrede meget mere i Danmark. I det hele taget skal der fokus på at skabe åbne dialogkanaler mellem daginstitutioner og forvaltning.

Daginstitutionen favner familien

Tæt på to håndfulde institutioner i Brøndby er lavet om til familiehus, som både rummer velfungerende og udsatte familier. Ideen er, at pædagoger bliver spydspidser i det forebyggende arbejde og medvirker til større helhed i børnenes liv, fordi institution og hjem tænkes mere sammen.

Det begyndte som et projekt støttet af Socialministeriet i 1999, men er i dag en integreret del af Brøndby Kommunes virke. Hele ideen kom til verden som et forsøg på at finde nye metoder til at tackle det stigende pres, daginstitutioner oplever i form af familier med uoverskuelige sociale problemer. Familiehusene fungerer derfor som led i en primær forebyggelsesindsats og er et aktivt skridt i udviklingen af en tværfaglig støtteform til børnefamilier, der er på vej til at udvikle sig i uheldig retning, samtidig med at institutionerne også har de velfungerende børn. Pædagogisk konsulent i Brøndby Kommune, Susanne Green, siger: "Det helt afgørende er, at daginstitutionerne går ind meget tidligt i forløbet og kigger på hele familien frem for kun at kigge på det enkelte barn. Med det perspektiv er det lettere at involvere de rette interessenter i barnets tidlige år".

Familiehusene tilrettelægger deres aktiviteter forskelligt, men mange huse har faste ugedage, hvor personale og forældre taler og drikker kaffe sammen, ligesom husene også ofte har forskellige former for cafeaftener. Børnehuse har desuden medvirket til, at der er skabt netværk for familier, der også fungerer uden for institutionen.

Integration af børn med handicap

Det kan have en positiv virkning på alle børn, når børn med fysiske og psykiske handicaps bliver integreret med andre børn i daginstitutionen. Børnene lærer af hinanden og udvikler tolerance, og samtidig har integrationen på sigt en samfundsmæssig effekt i forhold til accept af mennesker, der er anderledes.

At gøre børn med særlige behov til en del af det større fællesskab kræver et solidt pædagogisk fundament og løbende arbejde, som skaber og understøtter relationer mellem børn med vanskeligheder og de øvrige børn. Undersøgelsen "Et differentieret fællesskab" (SFI 2003) peger på, at børn med handicap i højere grad er afhængige af voksne som formidlere for at blive en del af børnefællesskabet.

Samme undersøgelse viser, at de børn med handicap, som er samlet i basisgrupper, men som en del af en daginstitution, får mere ud af fællesskabet end et enkelt barn med handicap, som forsøges integreret i en daginstitution. Samtidig peger undersøgelsen på, at børn med handicaps har brug for et fysisk og socialt rum, hvor de kan trække sig tilbage. Den fysiske indretning af institutionen er derfor meget vigtig.

Etableringen af grupper af børn med handicap har den sidegevinst, at pædagoger fra disse institutioner opnår en specialviden, der gør, at de kan bruges som støtte for andre institutioner i kommunen eller for forældre. Dette vil i høj grad kunne forebygge flaskehalse i kommunernes Pædagogisk Psykologiske Rådgivninger (PPR).

Der er i dag mange institutioner på landsplan, som formår at inkludere børnene i et kvalificeret og udviklende fællesskab, selvom det er en meget kompleks opgave. Gevinsten er, at børnene får skabt et bredere kendskab til hinanden og et fællesskab, som begge grupper har gavn af. Efter kommunalreformen er denne udvikling dog gået så hurtigt, at kommunerne ikke altid har formået at skabe ordentlige rammer for disse børns hverdag. Men der er på landsplan mange gode erfaringer at bygge på, når kommunerne fremover skal placere opgaven.

Her spejler børn sig i hinanden

I Margrethe Børnehaven i Syddjurs Kommune giver 43 børn – heraf otte børn med handicap – dagligt hinanden noget, alle landets behandlere og pædagoger ikke kunne udrette alene:

"Ved at have et børnehus, som integrerer børnene, giver vi dem et spejl, de kan holde op foran sig og udvikle sig af. Vi giver dem et fællesskab, som gør det muligt for et sent udviklet specialbarn på fem år at finde sammen med et vuggestuebarn i leg. Forældrene til specialbørnene bliver vældig glade, når de ser, at deres barn har legekammerater i institutionen," siger leder Christian Haubuf.

Institutionen er inddelt i en vuggestuegruppe, en børnehavegruppe og en handicapgruppe, som alle hører til i samme hus. Børnene i handicapgruppen leger i vuggestuen eller deltager i børnehavens aktiviteter i det omfang, de magter at være med. Fordelene er, at de andre børn får en større tolerance ud af mødet, og børnene med handicap trænes i at indgå i et fællesskab, hvor de bliver præsenteret for udfordringer og ikke pakkes ind i vat, samtidig med at de får den nødvendige ro, omfattende pleje og specialpædagogisk indsats.

Et integreret tilbud af denne type kræver plads og personale, som er specielt kvalificeret til det. "Ledelse er vigtigt. Der skal meget supervision til og meget fokus på kompetenceudvikling. De fleste af de pædagoger, der har med specialbørnene at gøre, har mellem et og fem diplomkurser i specialpædagogik. Det giver også faglig udvikling til kollegaerne i almindelen, fordi man lærer af hinandens faglighed," siger leder Christian Haubuf.

7

Dreng 6 år

Pige 7 år

8

Integration af tosprogede

Dag- og fritidsinstitutioner har en central opgave i at sikre, at børn og unge med flygtninge- og indvandrerbaggrund får mulighed for at tilegne sig grundlæggende færdigheder, så de kan profiteres af deres skolegang og på sigt deltage i samfundslivet.

Helt central er naturligvis sprogindsatsen i institutionerne, og her viser [forskningen](#), at to-sprogede børn, der har gået minimum tre år i institution, har større sandsynlighed for at klare skolestarten på lige fod med etsprogede børn. Selv om mange kommuner i dag gør en stor indsats, er der fortsat en restgruppe, som ikke kommer i institution. Skal de nås, kræver det et udbygget samarbejde mellem blandt andre sundhedsplejersker og institutioner.

[Sprogforskning](#) viser, at det er helt centralt, at pædagogerne tænker børnenes sproglige udvikling ind i hverdagens aktiviteter. Sproggrupper med et undervisningspræget miljø eller snævert fokus på ordforrådet har ikke tilstrækkelig effekt. Det har derimod den brede og kontinuerlige indsats, hvor hele hverdagen tilrettelægges, så børnene får mulighed for at bruge sproget. Det kræver planlægning og stor indsigt i sproglig udvikling.

Derudover er det gavnligt at kunne arbejde i mindre grupper i hverdagen. Forskningen peger på, at børns sprog og i særdeleshed ordforrådet udvikles bedre, hvis der er færre børn per pædagog og færre børn i daginstitutionernes grupper.

Arbejdet med børn med flygtninge- og indvandrerbaggrund er ikke nødvendigvis en social opgave. Alligevel er der forholdsvist flere i denne gruppe børn og unge som:

- Ikke kan dansk, når de begynder i institution eller har forældre, der ikke kan dansk og derved har svært ved at kommunikere med personalet i institutionerne.
- Har et liv præget af sociale belastninger, som langtidsarbejdsløshed og dårlig økonomi.
- Har psykisk syge forældre for eksempel som resultat af flygtningetraumer og migrationsstress, samt forældre der er psykisk mærkede af at være langtidsarbejdsløse.

Det kræver en ekstra indsats af pædagogerne, fordi en god kontakt mellem barnets forældre og institutionen herunder særligt til de svageste forældre bidrager positivt til barnets udvikling.

Ishøj satser på sprog

Siden 1997 har Ishøj Kommune arbejdet benhårdt på at få tosprogede familier til at bruge daginstitutionerne. En satsning på efteruddannelse, systematik og en langsigtet handleplan og vejledning har været hovedingredienserne i kommunens integrationsindsats – og resultaterne er håndfaste: I 2003 var 31 procent af alle børn i Ishøj Kommune det, der kaldes usikre læsere i 1. klasse. I 2009 var syv procent i 1. klasse usikre læsere. Det taler for sig selv, mener Helle Kirud, der er pædagogisk konsulent i kommunen.

”Hovedårsagen til vores gevinst er primært systematikken og vores langsigtede planlægning, og at Ishøj Kommune prioriterer integration og sprog både politisk, administrativt og pædagogisk. Det betyder, at der følger ressourcer og efteruddannelse af personalet med, og at alle tager ansvaret på sig. Vi sikrer simpelthen, at pædagoger, børnehaveklasseledere og lærere i 1. klasse og andre med ansvar for sprogudvikling og stimulering får den efteruddannelse, der skal til for at løfte opgaven,” siger Helle Kirud.

Indsatsen i Ishøj har altså båret frugt. Flere er blevet gode til dansk. Og det hænger sammen med et mere langsigtet mål: Flere skal gennemføre en ungdomsuddannelse, og ”det er klart, at jo bedre børn læser, jo større chance er der for, at de senere gennemfører en uddannelse,” siger Helle Kirud og fortsætter: ”Vi diskuterer ikke længere betydningen af sprog, men arbejder efter at vi har et fælles ansvar for at nå i mål”.

Kontinuitet i indsatsen – husk skolebørnene

Langt de fleste børn i Danmark er indskrevet i SFO eller fritidshjem. Men der er grupper af børn, der ikke får muligheden for at deltage i børnefællesskaberne efter skole. Ser man på børn af arbejdsløse og forældre uden for arbejdsstyrken, går kun halvdelen i SFO eller fritidshjem, og for børn af indvandrere fra ikke-vestlige lande gælder det 54 procent. Der sker altså en udskillelse af nogle potentielt udsatte børnegrupper, allerede fra børnene er seks år. Det er uheldigt, fordi børnene dermed i en meget tidlig alder går glip af både fællesskabet og den pædagogiske indsats i fritidsinstitutionerne.

De udsatte børn og børn med indvandrer- og flygtningebaggrund er i høj grad henvist til frivillige tilbud og projekter. Det betyder, at fritidshjemmenes potentiale i den generelle forebyggelse slet ikke udnyttes. Undersøgelser fra Danmarks Pædagogisk Universitet viser, at skoleledere og SFO-ledere vurderer SFO'ernes sociale og integrative funktion meget højt. Blandt andet mener 97 procent af skolelederne og 98 procent af SFO-lederne, at SFO'erne har særlig betydning i forhold til integration af børn med anden etnisk baggrund end dansk.

Hvor skolen har fokus på undervisning, har fritidsinstitutionerne mulighed for at løse socialpædagogiske opgaver og dermed aflaste skolen med opgaver, som naturligt ligger indenfor pædagogers videns- og kompetenceområde.

Fritidsinstitutionerne kan fortsætte, hvor daginstitutionerne slap, i forhold til at kompensere børnene for det, forældrene ikke selv magter. Det kan for eksempel være den fortsatte sproglige opmærksomhed og de kulturelle, fysiske og kreative aktiviteter, som er de bærende elementer i fritidspædagogikken. Herudover kan fritidsinstitutionerne også supplere skolerne, fordi vi ved, at det at føle sig som en del af de sociale fællesskaber er en forudsætning for at lære.

Derfor er der god ræson i at arbejde på, at også de udsatte børn benytter de fritidspædagogiske tilbud. Det kan blandt andet ske gennem opsøgende arbejde og øget mulighed for hel eller delvis friplads.

Plads til alle på Vesterbro

På fritidshjemmet Saxoly blander 141 børn af forskellig etnisk herkomst og social baggrund sig dagligt med hinanden. Det sker, fordi fritidshjemmet gør en særlig indsats for at få alle børn med. "Vi møder op til samtlige informations- og indskrivningsmøder på skolen og har et samarbejde med børnehaveklasselederne om at fange de børn, der har særligt brug for at gå på fritidshjem, og som vi ikke fik fat på i første omgang," fortæller leder Kirsten Bergstrup.

Økonomisk kan det være en byrde for svagt stillede familier at sende deres børn på fritidshjem, og kommunens støtteordninger opleves som stadigt mere restriktive. Derfor kræver det en indsats at overbevise forældrene. "Vi forklarer dem, at fritidshjemmet støtter børnenes indlæring i skolen ved at give dem social sikkerhed og tryghed, så de ikke skal bruge skoletimerne på at spekulere på, om de er indenfor eller udenfor. Vi har også meget fokus på børnenes sprogudvikling, hvilket styrker deres indlæring," siger Kirsten Bergstrup.

Fritidshjemmet Saxoly arbejder konsekvent på at vise alle børn og familier respekt. Det sker på mange forskellige fronter, men blandt andet ved at gøre en indsats for også at lære de ikke-danske forældres, bedsteforældres og søskendes navne og ved at tage udgangspunkt i den enkelte familie. "Nogle familier har brug for en telefonopringning frem for at få en seddel med hjem, når der er et fællesarrangement på fritidshjemmet. Nogle har brug for hjælp til at skrive et brev til boligforeningen. Nogle har behov for, at vi hjælper deres børn med lektielæsningen. Vi hjælper efter en individuel vurdering af, hvad familien har brug for," siger Kirsten Bergstrup.

Vil du vide mere?

På BUPL's hjemmeside bupl.dk kan du finde denne pjece med links til den omtalte forskning og andet baggrundsmateriale, som ligger til grund for teksten. Du kan også finde flere oplysninger om de institutioner og projekter, som er omtalt.

Du er desuden altid velkommen til at kontakte BUPL, hvis du har brug for inspiration eller sparring i forhold til en konkret politisk udfordring. Du kan enten kontakte BUPL Forbund eller den lokale fagforening i dit område.

Pige 6 år

Januar 2010

BUPL
FORBUNDET FOR
PÆDAGOGER
OG KLUBFOLK
Blegdamsvej 124
2100 København Ø
www.bupl.dk

Tryk: Stenby Tryk

Pige 9 år